

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

АРГАТ Я. П.,

orcid.org/0000-0003-2993-9735

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін

*(Білоцерківський національний аграрний
університет)*

ОБНОХ Н. М.,

orcid.org/0000-0001-8875-1658

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін

*(Білоцерківський національний аграрний
університет)*

УДК 349.6: 347.44

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2026.1.1.25>

ВИКЛИКИ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА ТА ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЛЯ СТАЛОГО ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті досліджується проблема взаємодії корпоративного права та екологічного регулювання в діяльності господарських організацій крізь призму концепції сталого розвитку та екологізації бізнесу. Встановлено, що в основі сталого розвитку лежить інтегрований підхід до захисту навколишнього середовища, і це в свою чергу має вплив на діяльність компаній та їх відповідальність за шкоду, яка спричиняється довкіллю.

Проаналізовано поняття та ознаки корпоративного екологічного управління. Доведено, що екологічні принципи і норми проникають в корпоративне право та вказують на посилення ролі екологічної відповідальності компаній, якщо їх діяльність призводить до забруднення довкілля. Розглянуто правові аспекти корпоративного екологічного управління в європейському законодавстві та значення екологічних підходів для розвитку бізнесу.

Окрему увагу приділено правовому аналізу корпоративної екологічної відповідальності. Доведено, що корпоративна екологічна відповідальність поєднує в собі два види: деліктну відповідальність і статутну відповідальність. Ці концепції гарантують, що корпорації, які здійснюють вплив на довкілля, несуть безпосередню відповідальність за шкоду, яку вони завдають навколишньому середовищу.

Зроблено висновок про те, що в основі корпоративної екологічної відповідальності лежить принцип суворої відповідальності, який означає, що компанії несуть юридичну відповідальність незалежно від вини. Особливо це стосується тих видів діяльності, які мають ознаки екологічно небезпечної діяльності. Встановлено, що в корпоративному договорі можуть бути визначені підстави та види юридичної відповідальності за екологічну шкоду стосовно директорів та акціонерів компаній.

Проаналізовано окремі правові засади розвитку корпоративного екологічного управління в законодавстві України. Встановлено, що основними напрямками корпоративного екологічного управління виступають: екологічний менеджмент, екологічна сертифікація та екомаркування, екологічний аудит. Вони розвиваються на основі добровільних екологічних угод та мають позитивний вплив на діяльність компаній та поліпшення екологічного регулювання загалом.

Ключові слова: екологічні угоди, корпоративне право, корпоративна екологічна відповідальність, охорона навколишнього середовища, сталий розвиток.

Arhat Ya. P., Obiukh N. M. Challenges of corporate law and environmental regulation for sustainable business in Ukraine

The article examines the problem of interaction between corporate law and environmental regulation in the activities of business organizations through the prism of the concept of sustainable development and greening of business. It is established that the basis of sustainable development is an integrated approach to environmental protection, and this in turn has an impact on the activities of companies and their responsibility for damage caused by the environment.

The concept and features of corporate environmental management are analyzed. It is proven that environmental principles and norms penetrate corporate law and indicate a strengthening of the role of environmental responsibility of companies if their activities lead to environmental pollution. The legal aspects of corporate environmental management in European legislation and the importance of environmental approaches for business development are considered.

Special attention is paid to the legal analysis of corporate environmental responsibility. It is proven that corporate environmental responsibility combines two types: tort liability and statutory liability. These concepts guarantee that corporations that have an impact on the environment are directly liable for the damage they cause to the environment.

It is concluded that corporate environmental responsibility is based on the principle of strict liability, which means that companies are legally liable regardless of fault. This is especially true for those types of activities that have signs of environmentally hazardous activities. It is established that the corporate agreement can determine the grounds and types of legal liability for environmental damage in relation to directors and shareholders of companies.

The separate legal bases of development of corporate environmental management in the legislation of Ukraine are analyzed. It is established that the main directions of corporate environmental management are: environmental management, environmental certification and eco-labeling, environmental audit. They are developed on the basis of voluntary environmental agreements and have a positive impact on the activities of companies and the improvement of environmental regulation in general.

Key words: environmental agreements, corporate law, corporate environmental responsibility, environmental protection, sustainable development.

Вступ. В сучасних умовах розвитку бізнесу все більше зростає інтерес до ефективних моделей та методів управління в корпоративних організаціях. Мова йде не лише про створення сприятливих умов для досягнення економічних інтересів та прибутковості компаній, це насамперед стосується впровадження в господарську діяльність екологічних принципів і стандартів у сфері виробництва чи надання послуг. Екологічні підходи до корпоративного

управління є необхідною умовою розвитку бізнесу і покликані не тільки підвищити репутацію компанії, а й зробити помітний внесок у вирішення екологічних проблем. Окремі аспекти екологічного та корпоративного управління висвітлювались у працях вітчизняних науковців, таких як Бочарова Н., Бродович Ю. Р., Заржицький О. С., Кравчук В. М., а також зарубіжних вчених, зокрема П. Гайлгофер, Д. Кребс, А. Пролс, Е. Перес Каррільйо, Девід М. Онг, К. Карраро та Ф. Левека, проте дослідження взаємодії корпоративного права та екологічного регулювання в господарських організаціях досі залишається відкритим завданням. Тому це зумовлює необхідність проведення більш детального та глибокого аналізу даної проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є формулювання цілісного уявлення про корпоративне екологічне управління як соціально-правове явище. Для досягнення цієї мети необхідно: розглянути екологічні підходи до корпоративного управління; проаналізувати поняття та ознаки корпоративної екологічної відповідальності; розглянути приклади з екологічного законодавства, що регулюють питання корпоративного управління; окреслити основні проблеми та перспективи вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Бізнес взаємодіє з навколишнім середовищем багатьма способами для забезпечення своєї діяльності, використовуючи природні ресурси і тим самим здійснюючи вплив на довкілля. З точки зору екологічного права відповідальність компаній за екологічну шкоду ґрунтується на принципі «забруднювач платить», який було юридично визначено в Стокгольмській декларації 1972 р. Внаслідок глобального забруднення повітря, водних ресурсів та в умовах зміни клімату особливо гостро постає питання щодо відповідальності великих корпорацій за екологічні наслідки їх діяльності.

Концепція сталого розвитку підкреслює, що суспільні цілі мають бути досягнуті шляхом поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів, які пов'язані між собою. Отже, в основі сталого розвитку лежить інтегрований підхід до захисту навколишнього середовища, визнаючи при цьому важливість права людини на безпечне і здорове довкілля.

На сьогодні основними проблемами охорони навколишнього середовища є забруднення водних ресурсів, атмосферного повітря, знищення лісів, втрата біорізноманіття. І ми розуміємо, що проблема забруднення довкілля не може сама по собі вирішитись. Для цього потрібно, щоб підприємства дотримувались відповідних екологічних стандартів і норм, вимог екологічного законодавства, а також вживали відповідних заходів для попередження та ліквідації промислового забруднення.

З точки зору судової практики екологічна шкода створює перешкоди для повноцінного здійснення таких основних прав людини, як право на життя та право на свободу, право на повагу до особистого та сімейного життя. Сталий розвиток у поєднанні із правами людини прагне до того, щоб економічний розвиток не призводив до екологічної шкоди, зокрема, забруднення довкілля [1, с. 120]. Це право має гарантуватись не лише в конституції та законах, але також визначатись в кодексах корпоративної поведінки.

Структура корпоративного управління для європейських компаній є поєднанням законодавства та «м'якого права» (кодексів корпоративного управління). Сферою корпоративного управління у країнах ЄС є діяльність акціонерних компаній, товариств з обмеженою відповідальністю, корпорацій. Основною ознакою цих господарських організацій є наявність корпоративних інтересів, які мають особливу юридичну природу.

Згідно концепції сталого розвитку керівники компаній повинні узгоджувати потреби та інтереси зацікавлених сторін та акціонерів за допомогою стратегій, здатних підвищити як економічні, так і соціальні та екологічні стандарти. Якщо процес прийняття рішень в корпоративних ієрархіях буде контрольований однією групою зацікавлених сторін, інші стейкхолдери можуть зрештою припинити співпрацю, утримуватись від участі у майбутньому та намагатися вилучити інформацію, на яку вони мали вплив. Як стверджує Elena Perez Carrillo, складна природа сучасних корпорацій передбачає, що інвестиції акціонерів краще захищені через законодавче регулювання та корпоративні договори [2, с. 98].

Корпоративні стратегії повинні враховувати екологічні норми та принципи на всіх етапах розробки та виробництва продукції, розподілу, маркетингу, перевезення та утилізації.

Важливо, щоб екологічні норми та принципи, розроблені міжнародним правом та включені в національні юрисдикції, відповідали принципам корпоративного управління. На даний час слід відмітити розвиток міжнародного екологічного права, що стосується екологічної сертифікації і маркування продукції, ліцензування діяльності у сфері управління відходами, запровадження нових екологічних стандартів щодо запобігання промислового забруднення тощо.

Нині помітно зростають тенденції до визначення таких понять в корпоративному праві, як «корпоративна екологічна відповідальність» та «корпоративні угоди». Більшість великих американських компаній добровільно впроваджують екологічну політику, яка виходить за межі звичайного дотримання екологічних норм і стандартів, та є суворішою ніж вимоги чинного законодавства. При цьому корпоративне управління базується на так званій теорії стейкхолдерів, яка визначає ключову роль стейкхолдерів у здійсненні управління в господарських організаціях. Стейкхолдери або зацікавлені сторони визначаються як усі групи інтересів, на які впливає діяльність компанії, тобто це не лише акціонери, а й менеджери, кредитори, інвестори, клієнти та навіть місцеві громади, в яких розташовані компанії [3]. Тому якщо розглядати корпоративне управління в широкому й більш глибокому сенсі, то важливо виділити довілля, а точніше «захист довілля» як об'єкт, що становить корпоративний інтерес.

Слід зазначити, що особливістю екологічно відповідального бізнесу є його дотримання екологічних практик, які мінімізують негативний вплив на довілля. Такі підприємства інтегрують екологічні міркування у свою діяльність, процеси прийняття рішень і корпоративні цінності. Основні характеристики включають: ефективність використання ресурсів, використання відновлюваної енергії, екологічно чисті продукти та послуги, зменшення вуглецевого сліду, відповідність нормативним вимогам і не тільки, залучення зацікавлених сторін, перспектива життєвого циклу. Застосування таких заходів не тільки захищає навколишнє середовище, але й часто призводить до економічних переваг, таких як економія коштів і підвищення репутації бренду. Такий бізнес сприяє підтримці та відновленню навколишнього середовища [4].

Досить цікавою є думка вченої Бочарової Н., яка пропонує такі стратегії для корпоративного екологічного управління згідно з принципами «зеленого офісу», як наприклад: оптимізація використання ресурсів (вода, електроенергія), «зелена закупівля» (канцтовари, організаційна техніка, корпоративні подарунки), зменшення створення відходів (роздільне збирання та вивезення відходів), екологічна сертифікація продукції та послуг, екологічна сертифікація підприємства [5, с. 37].

Також одним із ефективних напрямів вирішення екологічних проблем є впровадження у практику природоохоронної діяльності екологічного страхування. Це складова фінансово-економічного механізму, яка покликана виключно на ринкових засадах із залученням коштів приватного капіталу забезпечити відшкодування заподіяної шкоди життю і здоров'ю фізичних осіб, а також збитків, завданих майну юридичних осіб. Нині розроблено проєкт Закону України «Про екологічне страхування», який регулює відносини у сфері екологічного страхування і спрямований на відшкодування шкоди внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища. Екологічне страхування буде здійснюватись в обов'язковій формі для підприємств, установ та організацій, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку та пов'язана із аварійним забрудненням довілля [6, с. 51–52].

Європейський Союз вже запровадив такі саморегулятивні інструменти, як «екологічні угоди», тобто угоди між підприємствами та органами публічної влади щодо досягнення певних екологічних цілей, а також передбачають запровадження екологічного підходу в усі аспекти корпоративного управління.

Для забезпечення належного екологічного управління компанії повинні розробляти екологічну політику, яка визначає ключові сфери діяльності та закладає міцну основу для корпоративних цілей. Метою екологічного управління є включення екологічних принципів у щоденну комерційну діяльність для досягнення екологічної стійкості та захисту навколишнього природного середовища.

До основних екологічних інструментів, які застосовуються в європейських компаніях, можна віднести: екологічний менеджмент; корпоративна соціальна відповідальність; «зелені закупівлі»; добровільна корпоративна звітність; екомаркування; екоаудит та оцінка впливу на довкілля [7].

Корпоративна екологічна відповідальність. На даний час екологічна відповідальність в господарських організаціях виходить за рамки традиційного розуміння та переходить до сфери регулювання корпоративного права. У країнах англо-американського права вона стосується передусім осіб, які безпосередньо керують компанією (директори та менеджери), і навіть акціонерів [3] шляхом запровадження особистої кримінальної відповідальності директорів компаній за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу. Така тенденція прослідковується в судовій практиці таких країн, як США та Великобританія.

Корпоративна екологічна відповідальність – це відносно нова концепція, яка включає різні ідеї, дії, теорії й стратегії. Дана концепція чітко визначає та пояснює роль, яку відіграють корпорації у створенні загальної екологічної кризи. Корпоративна відповідальність у господарських організаціях складається із трьох важливих елементів, а саме: належного управління, корпоративної соціальної відповідальності та екологічної звітності.

Корпоративна відповідальність полягає в позбавленні (обмеженні) певного корпоративного права або покладенні на правопорушника додаткового обов'язку. Корпоративна відповідальність має особливі форми: обмеження корпоративних прав (права голосу, права на отримання дивідендів), виключення учасника зі складу корпорації, визнання недійсним засновницького договору або статуту, примусовий поділ або ліквідація товариства, спрямовані як на майнову базу, так і на особу порушника. Така ознака відповідає загальному підходу до розуміння відповідальності як санкції за правопорушення, що викликає для порушника будь-які негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав або покладання нових або додаткових цивільно-правових обов'язків та зумовлює право потерпілої особи на поновлення порушеного права і компенсацію завданої шкоди, забезпечених можливістю застосування державного примусу [8, с. 263].

Корпоративна екологічна відповідальність включає в себе ознаки корпоративної та еколого-правової відповідальності. До ознак корпоративної відповідальності можна віднести наступні: по-перше, виникає в господарських організаціях корпоративного типу (акціонерні товариства, господарські товариства, корпорації); по-друге, суб'єктами є учасники корпоративних відносин (засновники товариства, акціонери, інвестори та інші суб'єкти); по-третє, юридичною підставою корпоративної відповідальності є закон, статут, корпоративний договір.

Загальними ознаками еколого-правової відповідальності є: 1) об'єктами виступають навколишнє природне середовище, природні ресурси, життя та здоров'я людини; 2) суб'єктами – фізичні та юридичні особи, діяльність яких призводить до забруднення довкілля, знищення природних ресурсів тощо; 3) змістом такої відповідальності є порушення норм екологічного законодавства (національного чи міжнародного).

Тому зважаючи на вищевказані ознаки можна стверджувати, що корпоративна екологічна відповідальність має комплексний характер і містить ознаки корпоративної та водночас екологічної відповідальності.

Корпоративна екологічна відповідальність за своїм змістом охоплює два основні поняття: деліктну відповідальність та статутну відповідальність. Ці концепції гарантують, що корпорації, які здійснюють вплив на довкілля (гірничодобувні компанії, енергетичні, нафтопереробні заводи, металургійні підприємства тощо), несуть безпосередню відповідальність за екологічну шкоду.

Деліктне право є основою корпоративної відповідальності в контексті шкоди, завданої навколишньому середовищу. Деліктна відповідальність стосується юридичної відповідальності окремої компанії за шкоду, завдану її діями або бездіяльністю, які призводять до пошкодження майна осіб або навколишнього середовища.

Недбалість є найпоширенішим деліктом, що застосовується у справах про екологічну відповідальність. Згідно з недбалістю, корпорація несе відповідальність, якщо вона не

вживає належних заходів для уникнення шкоди навколишньому середовищу. Для компаній, які відносяться до енергетичної сфери, це може включати неналежне технічне обслуговування обладнання, неправильну утилізацію небезпечних відходів або неадекватні заходи безпеки. При цьому для уникнення промислового забруднення важливо, щоб суб'єкти дотримувались принципу перестороги, який визначається в міжнародних екологічних договорах та має універсальне значення.

Неприємні наслідки стосуються ситуацій, коли діяльність корпорацій перешкоджає користуванню власністю або призводить до значного забруднення довкілля. У виробництві енергії це може призвести до забруднення повітря та води в результаті видобутку природних ресурсів або промислових викидів. Знаковою справою в цій галузі є справа *Donoghue v. Stevenson*, яка встановила принцип суворої відповідальності за небезпечну діяльність.

За обставинами справи *Rylands* залучив підрядників для будівництва на своїй земельній ділянці резервуару з водою. Під час будівництва під землею підрядники виявили шахти, втім не заблокували їх. По завершенню будівництва *Rylands* заповнив резервуар водою, яка прорвала шахти і затопила земельну ділянку *Fletcher*. Суд дійшов до висновку, що *Rylands* несе сувору відповідальність при відсутності своєї вини за збитки, які завдані в результаті неприродного використання своєї землі, що призвели до пошкодження чужої земельної ділянки [9].

Принцип суворої відповідальності передбачає відповідальність незалежно від вини, зосереджуючись на характері діяльності, а не на поведінці корпорації. За цим принципом енергетичні компанії можуть бути притягнуті до відповідальності за екологічну шкоду внаслідок діяльності, яка вважається небезпечною, такої як виробництво ядерної енергії або глибоководне буріння нафти. Наприклад, у справі про розлив нафти на *Deerwater Horizon* (2010), британська нафтогазова компанія *BP plc* була визнана суворо відповідальною за руйнування довкілля, незважаючи на заяви про те, що компанія діяла з розумною обережністю.

Законодавча або статутна відповідальність. Окрім деліктного права, відповідальність компаній за екологічну шкоду регулюється законами та статутними документами. Різні законодавчі рамки встановлюють відповідальність юридичних осіб за збитки через їх діяльність з особливим акцентом на захист довкілля, контроль забруднення та управління небезпечними відходами. Ключові закони США, такі як Закон «Про охорону довкілля» (EPA) та CERCLA [10] забезпечують надійну основу для корпоративної відповідальності. Зокрема, американський закон «Про охорону довкілля» створив Агентство з охорони довкілля (EPA) та заклав основу для комплексного регулювання екологічних небезпек. Згідно з EPA, корпорації зобов'язані дотримуватися широкого спектру екологічних норм, включаючи ті, що регулюють якість повітря та води, управління відходами та хімічну безпеку [11, с. 612].

CERCLA регулює питання корпоративної відповідальності за відновлення об'єктів небезпечних відходів. Вона покладає на корпорації відповідальність за очищення забруднених ділянок незалежно від того, чи була вина в діях корпорації. Згідно з даним законом енергетичні компанії, які забруднюють землю або воду небезпечними речовинами, юридично зобов'язані фінансувати або здійснювати заходи з відновлення навколишнього середовища. Цей закон часто використовується у випадках, коли енергетичні компанії неналежним чином утилізували нафту, газ або інші токсичні речовини, що призвело до тривалої шкоди довкіллю. Програма Superfund, створена для виконання закону CERCLA, розроблена для усунення та очищення деяких найбільш забруднених ділянок в країні.

ЄС також проводить активну політику щодо забезпечення законодавчих та правових гарантій для корпоративної екологічної відповідальності. Зокрема, Директива про екологічну відповідальність 2004/35/ЄС зобов'язує корпорації нести відповідальність за екологічну шкоду, особливо коли їх діяльність призводить до шкоди біорізноманіттю або водним ресурсам. Ця директива покладає обов'язок на підприємства вживати превентивних заходів для уникнення шкоди довкіллю та, у разі заподіяння шкоди, відновлювати навколишнє середовище до його початкового стану. Недотримання таких вимог може призвести до значних штрафів та вимоги до усунення забруднення.

Добровільні екологічні угоди розглядаються як форма спільного регулювання, яка може доповнювати традиційну екологічну політику, заохочувати цілісні, багатоцільові стратегії для захисту навколишнього середовища, на відміну від економічних та адміністративних норм, які часто є специфічними для окремих суб'єктів.

Добровільні екологічні угоди – це угоди між урядом та бізнесом, які розглядаються як ключовий новий інструмент для досягнення екологічних цілей у гнучкий спосіб. Такі угоди все частіше розглядаються як потенційно доцільний інструмент для вирішення екологічних проблем, що охоплюють широкий спектр забруднень та природних ресурсів.

Інтерес до екологічних угод виник під впливом зростаючого занепокоєння, оскільки адміністративні способи регулювання стали обтяжливими, а використання економічних інструментів, таких як екологічні податки, є досить дорогим для промисловості на ринку, який швидко глобалізується. У зв'язку з цим екологічні угоди дозволяють швидше досягти екологічних цілей при менших затратах. Концепція «добровільні екологічні угоди» передбачає такі важливі аспекти: по-перше, поняття спільної відповідальності за екологічної проблеми, що спирається на спільні знання й досвід для вирішення проблеми, пов'язаної з діяльністю галузі; по-друге, поняття «залучення зацікавлених сторін», оскільки саме стейкхолдери мають право голосу щодо вирішення питань, які стосуються їх інтересів; по-третє, принцип ефективного вирішення проблеми, який означає узгодженість дій стосовно екологічного управління.

Як вважають західні науковці Карло Карраро та Франсуа Левека, добровільні екологічні ініціативи можна поділити на п'ять основних категорій.

Галузеві ініціативи – означають, що галузь чи компанія самостійно вирішує, який цілей досягати, яким способом їх досягати та як звітувати. Такі ініціативи мають форму односторонніх екологічних зобов'язань. Їх також називають угодами з власної ініціативи. Саморегулювання стосується угод, укладених між соціальними партнерами, суб'єктами господарювання, неурядовими організаціями з метою регулювання та організації їх діяльності.

Урядові ініціативи – це ініціативи, в яких уряди встановлюють цілі, яких необхідно досягти (зазвичай, за умови консультації з промисловістю та іншими зацікавленими сторонами) та контролюють діяльність компаній, які добровільно беруть участь. Такі добровільні ініціативи переважно стосуються екологічної сертифікації та екомаркування, систем екологічного менеджменту, технологічних модернізацій та інновацій.

Спільні урядово-галузеві ініціативи – це ініціативи, в яких уряд та галузь обговорюють цілі, яких необхідно досягти, способи моніторингу та звітності про прогрес. Вони можуть бути специфічними для окремої компанії чи галузевого сектору, або охоплювати міжгалузеві питання (напр., упаковка, енергоефективність). Інші зацікавлені сторони зазвичай виконують консультативну роль, за винятком випадків «тристоронніх» угод, в яких працівники мають рівні позиції з роботодавцями та урядом. Ці ініціативи мають форму переговорних екологічних угод або називаються співрегулюванням. Співрегулювання стосується угод, в яких визначаються цілі, яких необхідно досягти, періоди виконання, методи моніторингу та штрафи за недотримання.

Ініціативи третіх сторін, такі як системи екологічного управління ISO 14000 та стандарти відповідального інвестування, можуть бути такими ж впливовими, як добровільні галузеві чи урядові ініціативи при впровадженні змін у діловій практиці. Треті сторони (неурядові, небізнесові) розробляють та керують ініціативою, хоча компанії або галузеві асоціації зазвичай залучаються як консультативні організації або як члени організації.

Добровільні ініціативи ООН та інших міжнародних організацій, такі як Глобальний договір, Ініціатива фінансових інституцій ЮНЕП та Глобальна звітна ініціатива, відрізняються від інших добровільних ініціатив, оскільки вони безпосередньо представляють програми екологічного розвитку та досягнення глобальних екологічних цілей. Вони також представляють новий спосіб роботи для міжурядових організацій, доповнюючи офіційне прийняття екологічних рішень та зобов'язань залученням ширшого кола зацікавлених сторін [12].

Чому компанії беруть участь у добровільних екологічних програмах? Існує низка причин, щоб фірми приєднувались до добровільних екологічних програм: 1) аспект участі, пов'язаний з публічністю; 2) переваги від спільного використання інформації щодо використання енергії або практики скорочення викидів; 3) звернення до споживачів, які потребують «зелених» продуктів і готові платити за них більше; 4) намір випередити державне регулювання; 5) прагнення отримати полегшення щодо регулювання або дотримання вимог від екологічних органів, демонструючи їм, що компанія покращила свої екологічні показники (або має намір це зробити); 6) отримання конкурентної переваги над конкурентами.

Аналізи, проведені іноземними дослідженнями, показують, що публічність є дуже важливим компонентом участі. Дослідження показують, що фірми, які публікують екологічні звіти, активніше беруть участь у добровільних програмах. Оскільки екологічні звіти призначені для громадськості та інвесторів, то це забезпечує сильну мотивацію для приєднання інвесторів та місцевих громад до добровільних програм [13, с. 143]. Особливо добре це спостерігається на прикладі створення енергетичних кластерів, до яких входять підприємства суб'єктів господарювання та громадян, для виробництва зеленої енергії.

Україна попри воєнний стан і економічні труднощі також поступово долучається до глобального еко-руху. Вітчизняні компанії, особливо малі та середні, починають впроваджувати рішення, які не лише зменшують негативний вплив на довкілля, а й приносять реальні вигоди – скорочення витрат, підвищення ефективності, відкриття нових ринків. Впровадження екологічних практик – це не лише про зменшення вуглецевого сліду, а й про залучення інвесторів, зменшення ризиків, покращення репутації і зростання прибутковості [14].

Сталий бізнес в Україні – це така модель ведення бізнесу, яка орієнтується на використання відновлюваних джерел енергії, виробництво більш екологічної продукції, зменшення утворення відходів, екологічно збалансоване використання природних ресурсів. У зв'язку з цим зростає роль та значення екологічних практик управління бізнесом, що стосується запровадження програм екологічного менеджменту, здійснення екологічної сертифікації продукції, використання «зелених технологій».

Екологічна сертифікація і маркування на сьогодні відіграють важливу роль в екологізації виробництва в Україні. Не дивлячись на проблеми, пов'язані із воєнним станом в Україні, попит на екологічну продукцію постійно зростає. Екологічна сертифікація і маркування свідчать про те, що при виробництві сертифікованої продукції чи наданні послуги відсутній негативний вплив на навколишнє середовище. При цьому виробники повинні дотримуватись відповідних стандартів якості та безпечності продукції, її відповідності екологічним критеріям. «Зелене» маркування означає, що екологічні аспекти такої продукції постійно перевіряються на точність, правдивість і відповідність незалежними організаціями екомаркування.

Екологічна сертифікація та екомаркування в Україні є добровільними. Але перехід на європейську систему незалежної сертифікації в Україні передбачено в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом. Національне законодавство, що регулює відносини у сфері сертифікації, зокрема, екологічної, поступово приводиться у відповідність з міжнародними та європейськими нормами.

З 2018 року в Україні діє Закон «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який визначає основні принципи та засади правового регулювання органічного виробництва і встановлює вимоги до сертифікації та маркування органічної продукції.

Відповідно до ст. 34 цього Закону «продукт дозволяється маркувати як органічний, якщо він вироблений відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції і містить на менше ніж 95% органічних інгредієнтів сільськогосподарського походження та не більше 5% (за вагою) неорганічних інгредієнтів, внесених до Переліку речовин, що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях. Органічне виробництво такого продукту підтверджується сертифікатом» [15].

Органічна продукція, що вводиться в обіг та реалізується, повинна маркуватися державним логотипом для органічної продукції. Обов'язковим елементом маркування органічної продукції є кодовий номер, що розміщується під державним логотипом для органічної продукції, та містить: символ, що ідентифікує державу походження; напис "organic"; реєстраційний код органу сертифікації, що здійснив сертифікацію органічного виробництва.

Відповідно до закону забороняється маркування державним логотипом для органічної продукції сільськогосподарської продукції, яка була отримана не в результаті органічного виробництва, а також використання під час маркування такої продукції будь-яких позначень та написів «органічний», «біологічний», «екологічний», «органік» та (або) похідних від цих слів з префіксами «біо-», «еко-» тощо будь-якими мовами.

Крім екомаркування органічної продукції, в Україні також використовується екомаркування продукції на основі стандартів ISO 14020 та ISO 14021 для позначення екологічних характеристик різних товарів та послуг. В результаті проведення процедури екологічної сертифікації виробник отримує право використовувати спеціальний знак екомаркування на упаковці, етикетці, в спеціальній документації, а сама продукція отримує певні екологічні переваги, що стосується впливу на навколишнє середовище та життя і здоров'я людини на всіх етапах життєвого циклу продукції. В Україні використовується знак маркування «Зелений журавлик», який інформує споживачів про відповідність товарів і послуг екологічним критеріям.

Висновки. Корпоративне екологічне управління характеризується обов'язковим впровадженням корпоративних систем екологічного менеджменту в діяльність компаній. Запровадження корпоративної екологічної відповідальності в господарських організаціях є новим етапом розвитку екологічного права стосовно юридичних осіб.

Корпоративна екологічна відповідальність є невід'ємною ознакою правового статусу корпоративних організацій в разі порушення ними норм екологічного законодавства. Важливо зазначити, що суб'єктами екологічної відповідальності в корпоративних організаціях виступає не тільки юридична особа, як суб'єкт заподіяння шкоди, але й директори компанії і, в окремих випадках, навіть акціонери. Зокрема, цивільна (майнова) відповідальність директорів чи акціонерів компанії може визначатись у статуті чи в корпоративному договорі, де також визначаються форми відповідальності та санкції за порушення корпоративних норм.

Важливе значення для розуміння корпоративної екологічної відповідальності має принцип суворої відповідальності, який передбачає обов'язок компанії нести відповідальність за екологічну шкоду, що настала в результаті діяльності з підвищеним екологічним ризиком, незалежно від наявності вини. Ще один принцип, який пов'язаний із застосуванням корпоративної екологічної відповідальності, – це принцип «забруднювач платить», який означає, що витрати на заходи щодо боротьби із забрудненням повинні повністю покриватися підприємством, яке спричинило забруднення.

Корпоративна екологічна відповідальність містить в собі два основні види: деліктну і статутну відповідальність. Деліктна відповідальність стосується юридичної відповідальності окремої компанії за шкоду, завдану її діями або бездіяльністю, які призводять до пошкодження майна осіб або навколишнього середовища. В законодавстві, в тому числі в екологічному, встановлюються окремі види відповідальності юридичних осіб за збитки в результаті заподіяння екологічної шкоди, з особливим акцентом на захист довкілля, контроль забруднення та управління небезпечними відходами.

В Україні корпоративне екологічне управління здійснюється у таких основних формах: екологічний менеджмент; корпоративна соціальна відповідальність; оцінка впливу на довкілля; екологічна сертифікація та екомаркування; екологічна звітність. Вважаємо, що перспективними напрямками розвитку корпоративного екологічного управління може бути екологічне страхування та ініціативні екологічні угоди.

Список використаних джерел:

1. Gailhofer P., Krebs D., Proelss A. Corporate Liability for Transboundary Environmental Harm : An International and Transnational Perspective. *Cham : Springer, 2023.* 640 p.
2. Perez Carrillo E. Corporate Governance: Shareholders' Interests and Other Stakeholders' Interests. *Corporate Ownership and Control. 2007. Vol. 4. Issue 4.* DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2302532>
3. David M. Ong. The Impact of Environmental Law on Corporate Governance: International and Comparative Perspectives. *European Journal of International Law. 2001. Vol. 12, No 4. P. 685–726.* DOI: <https://doi.org/10.1093/ejil/12.4.685>
4. Бродович Ю. Р., Бродович В. Ю. Екологічна відповідальність у сучасному бізнесі: стратегії раціонального використання природних ресурсів. *Економіка та суспільство. 2024. Вип. 69.* DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-14>
5. Бочарова Н. А. Екологічний аспект корпоративної соціальної відповідальності підприємств. *Економіка транспортного комплексу. 2020. № 35. С. 32–47.*
6. Заржицький О. С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : монографія. Дніпро : Національний гірничий університет, 2012. 200 с.
7. Joshi Asha. Corporate Environmental Responsibility : A Liability or Challenge. *SSRN Electronic Journal. October 2012.* URL: https://www.researchgate.net/publication/256036120_Corporate_Environmental_Responsibility_A_Liability_or_Challenge (дата звернення: 06.01.2026).
8. Кравчук В. М. Корпоративне право : коментар законодавства та судової практики : монографія. Київ : Істина, 2005. 630 с.
9. Rylands v Fletcher Case Summary. *Law Teacher free law study resources.* March 7, 2018. URL: <https://www.lawteacher.net/cases/rylands-v-fletcher.php> (дата звернення: 06.01.2026).
10. Comprehensive Environmental Response, Compensation, and Liability Act (CERCLA) and Federal Facilities. *Official website of the United States EPA.* URL: <https://www.epa.gov/enforcement/comprehensive-environmental-response-compensation-and-liability-act-cercla-and-federal> (дата звернення: 10.01.2026).
11. Gupta Ch. K., Sharma H., Darjin G. D. Corporate liability in energy related environmental damages. *Lex Localis – Journal of Local Self-Government. 2025. Vol. 23.* DOI: <https://doi.org/10.52152/28q04r73>
12. Voluntary Approaches in Environmental Policy / edited by C. Carraro & F. Leveque. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1999. 264 p. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-94-015-9311-3> (дата звернення: 10.01.2026).
13. Žičkienė S., Mackevičiūtė J. Voluntary Agreements in Environmental Policy : Advantages and Disadvantages. *Social Research. 2005. Vol. 2, No. 6. P. 141-147.*
14. Екологічна трансформація бізнесу: українські реалії та можливості. *Green Welfare website.* URL: <https://welfare.green/ekologichna-transformaciya-biznesu-ukrainski-realii-ta-mozhливosti> (дата звернення: 12.01.2026).
15. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України. *Відомості Верховної Ради України. 2018. № 36. Ст. 275.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 12.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 15.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.03.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

